

Az Alaptörvény 28. cikke szerinti jogértelmezés megvalósulása a felsőbb bírósági büntetőjogi gyakorlatban

Lukács Domokos

ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék

Az Alaptörvény 28. cikke jelentős alkotmányos újítás a régi Alkotmányhoz képest, nemzetközi szinten is egyedülálló módszer mentén szabályozza a bírósági jogértelmezést. Tartalmilag az Alaptörvény 28. cikke a bíróságok számára azt a követelményt támasztja, hogy a bíróságok jogszabályokhoz kapcsolódó nem normatív elemek, így a jogszabály preambulumát, illetve törvényalkotói indokolását is vegyék figyelembe a jogértelmezésük során. A büntetőjog területére szűkíteni a vizsgálatot végül – a terjedelmi korlátok mellett – azért releváns, mert *prima facie* a jogterületet jellemző kógens rendelkezések kiemelik, felértékelik a bírói jogértelmezés, „jogtalálás” szerepét.

Jelen kutatás körében a Kúria Büntető Kollégiumának az Alaptörvény hatályba lépése óta (2012. január 1.) született határozatait vizsgáltam. Az Alaptörvény elfogadása után tíz évvel már érdemes áttekinteni az alkotmányos követelmény gyakorlatát, tekintettel arra is, hogy az Alaptörvény hetedik módosítása pár évvel ezelőtt további értelemezési követelményekkel bővítette a cikk tartalmát. A felsőbb bírósági gyakorlat elemzése abból az időszakból származik, hogy a „korlátozott precedensrendszer” bevezetésével a Kúria határozataira történő hivatkozások számának növekedése várható, ez indokolja, hogy visszamenőlegesen is főként ezen határozatok kerüljenek fókuszba. A vizsgált határozatok száma és időbeli eloszlása az 1. sz. táblázat szerint alakult. Ennek mentén már előzetesen levonható az a következtetés, hogy a gyakorlat leginkább sporadikus, ennek az lehetséges okait kívánom körbejárni az írásomban.

Év	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
Határozatok száma (db)	-	-	-	1	2	1	1	4	2	-	-

1. sz. táblázat, * az adott évre vonatkozó statisztika csonka.

Az Alaptörvény 28. cikke – az Alaptörvény hetedik módosítása nyomán – három alkotmányos követelményt határoz meg a bíróságok számára, amelyeket egyenként vizsgálom meg a következőkben.

Összhang követelménye

Az első követelmény az „összhang követelménye”, amely előírja, hogy „a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.” Ezen követelmény két részkövetelményre bontható (jogszabályok célja szerinti értelemezés és Alaptörvénnyel való összhang), melyek különállóságát az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) gyakorlatából is ki lehet olvasni (Szigeti, 2018:11). Ezen körben elmondható, hogy a cél szerinti értelemezés régi hagyományra tekint vissza a magyar bíróságok körében, így 1945 előtt a „célelvű” értelemezés jelen volt, ugyanakkor a szocialista jogtudomány visszaszorította ezt a bíróságok mérlegelésének nagy teret engedhető értelemezési irányzatot (Jakab, 2011).

E követelmény kapcsán alakult ki először jogirodalmi vita, ugyanis az összhangban értelmezésnek két nagy irányzata létezik (Szigeti, 2011:9). Az objektív irányzat szerint a normából (például annak szerkezetéből, szabályozási tárgyából) fakadó célt kell figyelembe venni, míg a szubjektív irányzat szerint a jogalkotó szándékát szükséges figyelembe venni például a jogszabályhoz főzött indokoláson keresztül. Az Alaptörvény eredeti szövegét mindkét irányzat szerint lehetett értelmezni, mely kérdésben az Alaptörvény hetedik módosítása a szubjektív irány mellett foglalt állást. Ugyanakkor az „elsősorban” kitétel a módosított cikkben nem teljesen zárta ki az objektív értelemezés létjogosultságát.

Az összhangban értelmezés kapcsán egy lehetséges aggály az AB és a Kúria, illetve a bíróságok szerepét érinti. A tágabb kontextus szerint az AB egyedi ügyeket nem kíván eldönteni, emellett a bíróság számára az aktív közreműködés követelményét írja elő a bíróságoknak (28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [40]). Szűkebb kontextusban az AB a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangját állapíthatja meg, ezzel szemben a bíróságok csak az adott jogszabályhelyet értelmezhetik az Alaptörvénnyel összhangban. A bíróságoknak ugyanakkor az összhangban értelmezéshez először meg kell állapítani a jogszabály értelmét és az összhang lehetőségét, majd ezt követően értelmezhetik az adott jogszabályhelyet összhangban az Alaptörvénnyel. Ennek nyomán a bíróságok és az AB hatásköre nem különül el hermetikusan, így egy pozitív hatásköri összeütközés lehetséges egy egyébként kifejezetten jelentős alkotmányossági kritérium kapcsán, ami mindkét szervet óvatosságra ösztönzi.

A fenti óvatosság tükröződik abban, hogy a gyakorlatban konkrét alaptörvényi rendelkezésre hivatkozás nem történt még az összhangban értelemezés körében, csak három esetben hivatkozott a Kúria olyan

alkotmánybírósági határozatra, amely az Alaptörvény 28. cikkét és más alaptörvényi rendelkezést egyszerre értelmezett (Bfv.752/2020/17., Bfv.1377/2020/12., Bfv.300/2019/16.). Emellett a jogszabályok céljára hivatkozásra két határozatban volt eddig példa (EBD.2016.B.5., Bfv.1396/2019/6.), amelyek érdemi indokolásokra való szubjektív hivatkozások voltak.

Preambulumok és indokolások

Az Alaptörvény hetedik módosításából a szubjektív irányzat elsőbbségét lehet kiolvasni az alapján, hogy „a jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.”

A preambulumok használata kapcsán a fő problémát az jelenti, hogy ezek megfogalmazásakor a jogalkotás célja nem normatív szöveg megfogalmazása. Ennek mentén sem a formáját, sem a tartalmát nem kötik szigorú előírásokhoz. Így tartalmazhat például a szabályozás előzményére, indokára és céljára, valamint – korlátok között – elvi, elméleti tételek való utalást is (a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet 51. § {3} bek. *a-b* pontok). További probléma, hogy korábbi – igaz nem büntetőjogi tárgyú – jogalkotási technika alapján a törvény kezdő §-aiban szerepeltettek olyan rendelkezéseket, alapvetéseket, amelyek akár preambulumba is kerülhettek volna (például az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény). Feltehetőleg a homályosság, illetve a kevés ilyen technikával alkotott büntetőjogi tárgyú törvény miatt nincs ilyen hivatkozásra példa a gyakorlatban.

Az indokolások kapcsán hasonló aggályok merülhetnek fel, mint a preambulumok mentén. A normativitás hiánya miatt a jogalkotás számára nem vált prioritássá minőségi indokolások megalkotása. Így például Varga Zs. András egyik megállapítását lehet idézni, mely szerint az indokolás gyakran „lényegében megismétli a normaszöveget paragrafus jel nélkül” (Varga, 2018:7). Továbbá kiemelendő az az eset is, ahol az AB megállapította, hogy az adott jogszabályi rendelkezés nem felelt meg a jogalkotó miniszteri indokolásban megfogalmazott szándékának (1/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [95]), valamint a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 18. § {4}-{5} bekezdéseinek az Alaptörvény 28. cikkével való összhangja sem tisztázott. A fentiek mentén csak két határozat azonosítható, ahol indokolásra történt hivatkozás (EBD.2016.B.5., Bfv.1396/2019/6.).

Az Alaptörvény hetedik módosításához fűzött miniszteri indokolás szerint a konkrét módosítás nem csak a jogalkalmazás, hanem a

jogalkotás számára is új irányt tűz ki (Trócsányi, 2018), amelynek érdemi nyomát még nem – és ennek hiányában a gyakorlatban való megjelenését sem – lehet látni.

A cél értelemezése

A harmadik kritérium alapján „az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.” Ezen követelmény kapcsán az a klasszikus aggály merül fel, hogy a gyakorlat hogyan tudja kezelni jogon túli normák beemelését a jogrendszerbe, hogyan tudja ezt a jogbiztonságot nem sértően alkalmazni. A jogirodalom egyetértésben van e rendelkezés kapcsán a kilógó, az első két követelménytől eltérő, jellegét illetően is, így ezen követelmény az értelemezés ellenőrzésére szolgál, alapvetően vélelem-jellegű, amelyet meg lehet dönteni. (Jakab, 2011:86; Varga, 2018)

A fenti rendelkezésnek három lehetséges értelemezési keretét látom:

1. Generálklauzula jelleg: a teljes mondatot egyben – tehát mind a négy követelményt egyszerre – alkalmazni, és a szavak jelentésén túlmutató tartalommal megtölteni.
2. Korlátozott generálklauzula jelleg: tagmondatokban foglalt fogalmakat páronként – „józan észnek és a közjónak megfelelő cél”, valamint „erkölcsös és gazdaságos cél” – való alkalmazása.
3. Független jellegű megközelítés: a négy fogalom önmagában való alkalmazása.

A fenti irányzatok közül a gyakorlatban a második és harmadik értelemezési keretbe illőt lehet találni. Egy határozat járulékos érvelésként a józan ész és közjónak szolgálatára alkalmas értelemezést emeli be az indokolásába (Bfv.398/2016/9.). Emellett a gyakorlatban a józan észre való hivatkozás jelenik meg még négy határozatban (Bfv.1897/2015/6., Bhar.173/2019/4., Bfv.1173/2019/5., Bfv.758/2016/6.), amelyek közül csak egy értékelhető önálló és nem járulékos hivatkozásnak. A teljesen független és feldaraboló értelemezés kritikája látható a józan ész hivatkozása kapcsán a korábbi gyakorlati példák alapján, így különösen az „életszerűség” (Tóth, 2017:134), valamint a „nyilvánvalóság” (Zódi, 2021) büntetőjogi határozatokban való túlhasználatában.

Záró gondolatok

A büntetőjogi – így a kógens rendelkezések által kirajzolt – keretek az értelemezés szerepét alapvetően felértékelhetnék, ugyanakkor a kirajzolt dogmatika az értelemezést ezzel párhuzamosan vissza is szorítja – például a terhelt terhére irányuló analógia tilalmán keresztül – a jogbiztonság érdekében.

Minden jogalkalmazás értelemszerűen jogértelmezési tevékenység is, emiatt a bíróságok az Alaptörvény 28. cikkének magától értetődő alkalmazása miatt expliciten nem hivatkozzák az adott alaptörvényi helyet. Ezen implicit joggyakorlat jelenik meg például a Bhar.571/2019/41. határozatban, azzal, hogy a további hasonló gyakorlat is jelentősre becsülhető.

Az fentebb tárgyalt alkotmányos követelményekre való támaszkodást az AB egy tétele is korlátozza. A „megfelelően értelmezhető normatartalom” (26/1992. (IV. 30.) AB határozat) alapján a bíróságoknak azt kell vélelmezniük, hogy a jogszabály szövegéből kiindulva képesnek kell lenniük eldönteni a jogvitát, így az egyéb értelemezési lehetőségek másodlagos szerepbe szorulnak vissza.

Végző soron az Alaptörvény hetedik módosítása a korábbi két követelmény mellé egy harmadikat is támasztott, ezzel a korábbi gyakorlatnak csak egy elemét – igaz azt sem teljesen egyértelműen – tartotta kiigazításra szükségesnek, így a sporadikus, a büntetőjog területén szinten nem létezőnek tekinthető gyakorlatot hagyta jóvá és erősítette meg abban, hogy az megfelel az alkotmányozói elképzelésnek.

„A törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy a betűjüknek engedelmessé vájunk, hanem értelmüknek és céljuknak.” Celsus, Digesta 1,3,17.

Összességében bár az Alaptörvény nem jogszabály, mégis, ha fenti Celsus-idézetből kiindulva magának az Alaptörvény 28. cikkének az értelmét és célját keressük, akkor arra lehet jutni, hogy a kontextusa, tartalma jelenleg nem maradéktalanul meghatározott, ezért a jogbiztonságot szem elől veszíteni nem akaró gyakorlat csupán tétova lépéseket tehet.

Bibliográfia

<https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedekek-publikaciok-interjuk/trocsanyi-laszlo-expozeja-az-alaptoervenyt-hetedik-modositasarol>

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jogesetek Magyarázata*. 2011/4, 86–94.

Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. *Eljárásjogi Szemle* 2018/4. 9-17.

Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbb bíróságok gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*, XIII. 2017./2. 121–138.

*Lukács Domokos: Az Alaptörvény 28. cikke szerinti jogértelmezés
megvalósulása a felsőbbbíróági büntetőjogi gyakorlatban*

Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indokolása - az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. *Pázmány Law Working Papers*, 2018/13. 7. http://plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf

Zódi Zsolt: Precedens. in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós, Jakab András) (2021).

ABH-k:

26/1992. (IV. 30.) AB határozat; 1/2020. (VIII. 4.) AB határozat; 28/2013. (X. 9.) AB határozat

Bíróági határozatok:

Bhar.571/2019/41.; Bfv.398/2016/9.; Bfv.1897/2015/6.;
Bhar.173/2019/4.; Bfv.1173/2019/5.; Bfv.758/2016/6.; Bfv.752/2020/17.;
Bfv.1377/2020/12.; Bfv.300/2019/16.; EBD.2016.B.5.; Bfv.1396/2019/6.

Jogszabályok:

a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény; a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet; az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény